

ТЫЗЭКЬОТМЭ — ТЫЛЪЭШ!

АДЫГЭ 100 МАКЬ

Голос
адыга

1923-рэ ильэсүм
гъэтхапэм
къышегъэжьаа
къыдэкэй

№ № 172 — 173 (22862)

2023-рэ ильэс

БЭРЭСКЭЖЬЙ
ЮНЫГЬОМ и 20

ОСЭ ГҮЭНЭФАГЬЭ ИИЭП

6 +

тисайт

WWW.ADYGOVOICE.RU

тихъытыу нэклубгохэр

Адыгэ Республикаам и Правительствэ игъээзет

139

АДЫГЭХЭМ Я Маф

къашэфхэу, алыгхэу, шым тесхэу къеклокыхэу аублэгъаг.

— Ащ угъэшынагъэба, привив-
кэ пишын, иссауныгъэ уфэса-
кын, бгъэшхэн — Йоф Гаджи
пилъба шыныгъынам?

— Шынкъэр поштмэ, адыгэшым илыгын аш фэдизэу къинэп. Къимафи гъэмафи илэп, къэкире уцыр ешхи, гумэкшоху пыльэп. Чынэри, щыргуу-
кыри зэхишэрэп. Ау шы лъэпкъ къабзэхэм ялыгын хыльэ. Витамихэр,
юсыр, зычэйт шэшыр — пстэуми гъунэ альтилфын фае. Тэ тиадыгэш къызэрэ-
сымэджагъэм фэдэу мэхъужы, ыпэкэе рэгъэху. Шы лъэпкъ къабзэхэм ащищхэу
альтилхэрэп инджылыз, араб, европей-
скэ ыкы ахалтекинскэ лъэпкъхэр ары.
Ау, Кавказыр зытшэрэм, адыгэшыр ары
апэ итыр ыкыучылэки, изыткэли, итеп-
лээки. Зекло клоэр адыгэм араб шы
дэгүү горэ ыльэгъумэ, ар къызицэш-
тыгъ, шыхэм ахагъахъэштыгъ, лъыхэр
зэхагъэлхээзэ шэпхъэшшоу ахэлхэр
адыгэшым рагъэгъотыгъ. Ащ фэдэу
лъэшэгъу пчыагъэхэм тяэтэж пашэхэм
лъэпкъ селекциеу ашыгъэм адыгэш
шынкъэр къыхэкыгъ. Адыгэшым непэ
арб шым, карабах шы лъэпкъышуухэм
аль хэль, ау лъапсэ фэхъурэр къушхэ
ши лъэпкъеу Кавказ къыщихъугъэр ары.
Тэ аш фэдэу къынэссыжыгъ. Ащ фэдиз-
ир къызлаор 2014 — 2015-рэ ильэсхэм скъошим ишүағылээ апэрэ
шы сщэфынэу хууягъэ, Альп ыцагъэр.
Лъэш дэдэу шу слъэгъущтыгъ, ау
етланэ ильэсхэр тешлагъэу сишэогъу
шынкъэр горэм ар шуухафтнын эс-
тижыгъ. Шиши зэдисиёу уахтэ къы-
хэкыгъ. Шээгъухэр садэж къаклохети,
шымэ атесытгъяа. Джы шэу сиэр
Мыекуулэ щицэлэри, Махмуд ыцагъ.
Ильэси 9 ыныбжьэу къесщэфыгъагь,
джы ильэс 18 ыныбжь хууягъ.

— Шуашэ шуущыгъ, шым
шчутес, быракъыр шууыгъ —
«Шыу Хасэм» хэтхэмкээ ады-
гээм итеплэ къыхиубытэрэр
зэклэ шыгъэцак. Йофхъэбээ
зэфшыхафхэм шууахэлажээ,
шыцээро, шуузэлъашагъ.
А Йофшынам сида лъапсэ
фэхъугъэр?

— 2016-рэ ильэсүм Налщык тыщы-
зэрэгчийгъагь. Ащ ыпэкэе шы зиэ
адыгэ къалэхэмкээ тицэхахъэштыгъ,
шыхэм татесэу тыкызыздеклэгъагь.
Ау ар мэлгээ, тыгукэ гумызэгъагь
горэ зэхатшэштыгъ. 2016-рэ ильэсүм
жъонигъуакээм и 21-м шыгъо-шлэжь
Мафэм пстэуми тахэтэу Мыекуулэ
иурам шхъяа тыхырыгъуагь. Шыу 12
фэдиз тыхууцтыгъ.
(Икэух я 5-рэ нэклуб. ит.)

2014-рэ ильэсүм Къэбэртэе-Бэлъкъар Республикаам щаштэгъэ унашьомкээ, Юныгъом и 20-р
адыгэхэм я Мафу агъэнэфагь. Ащ къышыублагъэу ильэс къэс мэфэкшыгъи тетэу ткъош
республикам ар щыхагъеунэфыкын. Адыгэ, Къэбэртэе-Бэлъкъар, Къэрэшэ-Щэдэжэс республи-
кищым тильэпкъ гъэзетхэм яичэзыу зэхэт къыдэгъигъо аш фэтэгъэшшуаш. Адыгэхэмкээ непэ
тызээзыхырэ Йофхъабзэхэм, тызэрыгушхорэ цыфхэм, гъэхъагъэхэм, зэпхыныгъэу тшыхэрэм,
лъэпкъ лъэмиджэу дгъэптиэрэм тинепэрэ тхыгъэхэр афэгъэхыгъэх.

Сыдигъуи шыр игъус

Тхъапшъэкъо Альберт зымышаэрэ зэкьюош республикищым арысептийн. «Шыу Хасэм» итхаматэу шыгъэсэним, шыу-зекло йофхъабзэхэм язэхэшэн икэшакло а лъэнэйкъом зыгу фэшэгъэ пстэур аш зэрещалэ ыкы аделажъэ. Пэсэрэ зэмдэг шыгъэгъэ адыгэ шыуухэр, ахэм ахэлтыгъэ шынагъэр, лыгъэр, хабзэр ящысэтихыпэу тызхэт дунаим иненпэрэ мафхэм шыгъэсэнир, шыу-зекло къэзыиэтыхъэрэм Альберт ащищ,

апэ ит. Ащ дэтшыгъэ зэдэгүүшүэгъум непэрэ адыгэ шым фэщаагъэ зыкэхху-
рэм иупчээ джэуап къыритыжыгъ, гул-
шысэ гъэшэгъонхэмкээ къышыддэг-
шагъ.

— Лъым хэтэу къыдэгъуагь шым шуулжээгъо фысилээр. Сицыкыгъом Бла-
щэпсынэ тызыкло, мэлахъохэм, шахъ-
охэм тызахахъэкэ шымэ татрагъэ-
сыштыгъ. Ар гум къинаагь. Еджаплээр,
еджэгъу ильэсхэр къызэкшэлжыгъаа. Академийн Москва къышысуюхыгъ:
«Нефти и газа» зыцэу Губкиным зыцэ

зыхырээр ыкы Скрябиным зыцэ зыхы-
ре ветеринарнэ академиер. Ау сэнэхати-
туми язырэм сирэлжээнэу хууягъэп. Ильэсипшым Москва сыйдэсийф Адыгэ-
гээм сывэрфээзэштыгъэр Йофхъ къыхэхэ-
гъэн фае, хытыум сыхахъэзэ адыгэ-
тарихъим, шэн-хабзэхэм, адыгэшхэм
якъэбархэр, ясурэхэр къисхы хууягъ.
Мыекуулэ тунаагъокэ фермэу Ѣытилэм
джы мэлхэри, шыхэри Ѣытилэм. Ау
апэ дэдэ скъошэу Вэрэкъо Казбек «Шы
пщэфынэу уфаеба?» ыли гукъэл сиғ-
шыгъ.

Ашыгъум къэлэ зырызхэм шыхэр

Хьэдэгъэлэ Аскэр къзыыхъугъэр ильэси 101-рэ мэхъу

Игушъхъэлэжъыгъэ льэпкъыр рэгъуазэ

«Дунаир зыгъэнэфырэр тыгъе, дунаир зээзгэзафэрэр шиеныйгъ» elo адыгэ гушигэжым. Ар къагурилоу адыгэхэм гъесэнгъэм, шиеныйгъэм альэнкъокэ гъезагъэу юфышо ашлагъ, ильэсийбэм мышэнгъэ шунккэу зыхэтгэхэм Совет хабзэм ишүаагъэкэ лъэпкъым зыкъыкхыгъ, еджэктэхаклэ ямылагъэми, адыгэ жабзэр, адыгэ фольклорыр лъэшэу къаффедагъ, аш щызэтугъэкэгъэ лъэпкъ гушхъэлэжъыгъэр, ныбжыре банигъэ лъаплэр къягъыгъ.

ильэсүм доктор Аскэр хъуягъэ.

Хьэдэгъэлэ Аскэр ильэс 60-рэ щылэжъагъ гуманитар уштыхнхэмкэ Адыгэ республике институтуу Т. Кэрашэм ыцэ зыхырэм, нархэм афгъэхъыгъэ юфышор өмзээштижъ, зерифэшъуашэу зэшүихъыгъ. Аш изакъоп, адыгэ тхыгъэ литературэми щылэжъагъ, Хэгъэгум, цыфхэм, хэкум яхылгээ усэ дэгъубэ зидэт поэтическэ тхыльхэр къягъыгъэх. Ау анах шуашгээ инэу ыкы хэти зынэмисыгъеу Аскэр ылэжъыгъэр адыгэхэм яэпос ары.

А. Хьэдэгъалэм шиеныйгъэштийн юфышоу зэшүихъагъ гушигэкэ къёгъошуми, лы акылышио-шэншилом игъашэ аш фигъэшшошагъ. Адыгэ шьолтырээр зекэ - loplotэ тхидэуатэхэр, пышсэуатэхэр, ордусхэр, усаклохэр, губзыгъэхэр зидэс къудажхэр - тхаппэмрэ къэлэмымрэ ыыгъэу, магнитофонышоу зы чемодан фэдизыгъэр икукэ итэу аш къызэпикхуягъ. Ылтэгъуагъэр, зэхихъыгъэр бэрэ ыпщижъыгъ. Анахъеу шоюрофуу зытелэжъыхъагъэр лъяхъужь эпосу «Нартхэр» ары. Аскэр гъесэнгъэ-шиеныйгъэ икъу іеклэльтигъ.

55-кэ узеклэбэжымэ (1968) ижъирэ адыгэ эпосу «Нартхэр» зыфилорэ тхыльи 7-м яапэрэр Адыгэ научнэ-уштэктэо институтын къыщахъэхъазыри Мыекъупэ къызэршхаутижъагъэр ары. Адыгэхэм зыфэдэр къэтохъэгъэ лъэпкъ эпос зерялэр къэнэфагъ, лешэгъухам ахткхуягъэгъэ акыллэжъыгъэр зекэ джы мы тхылы 7-м адэтигъ. Лъэпкъым ишыкхэ-псэуклэгъэр, идуунэееплъя-къагъэр, ишэн-хабзэхэр, игъэпсыкхэ-шыкхэхэр лъэнэкъуабэкэ гъезагъэу наарт къэбархэм, текстхэм къащылотагъ. Ахэр узыфэе шиеныйгъэкэ ушъягъэх - чыплацхэхэр, лъэпкъ нэшэнэ гъашэгъонхэр, зеклокхэ-шыкхэхэр, шэн-хабзэхэр, гушигэхъэр, гушигэ Ѣерьюхэр ыкы непэ гуриогъуае хъурэ гушигэ жын дэдхэу мэхъанэ зиэхэр адэбгъотэштых.

«Нартхэм» яапэрэ тхыльэу 1968-рэ ильэсүм къыдэгъыгъэм наарт хасэм иунашо къызэрэдхъягъэм тетэу къэтэти:

Хъакууцу текст («Нартхэр». Апэрэ том)

Нартмэ гуэгъуфо ялагъ. Ежымэ анах цыклоу, ежымэ анах макхэхэр щихъагъу ашынчыгъэл ыкы агу хальхэкынчыгъэл - испимэ язаочтыгъэхэп, къаухумэштигъэхэ нахь.

А хабзэм тетэу рэпсэухэу, Исп-гуашэм ил! Хымынчыгъэри щымыгъэхъеу, ыкъо Пэтэрэзи рэкодыгъэу изэкъо дэдэу къызэнэм, наарт хасэр зэхэтлихъи, Исп-гуашэм, нэожъ дэдэу рагъужыгъэу ѿтисти, Ѣылаклэу фэхъущтим тегутихъахъыгъэх.

Хасэм унашо зыщидашыгъыгъ: «Исп-гуашэр тинисе гъашуагъэу ѿтисти. Тигъеххакли тишилакли ыгъэдэхэу шыдигъокли тхэтигъ; тинаарт лъэпкъ ыгъашуагъ, ылтыгъ. Уасэу къитигъэмдже тэдэзекожын фай. Ай къыхэ-кырэдэжэ Исп-гуашэр псаоу дунаим тэти нэсы-фэдэж гъэш ыногъэ фытиэу тигъынэу къыттафэ. Ыгъ хэзгэхъирэм псэкоодишэ ышшагъэдэжэ тэлтиэшт, ай ыуасэджи иго фэтлэгъущт.

А унашор агъеуци, хасэр зэххэкынчыгъ... Арыштын «Жын уимы-иу кэ уилэп» языгъэ-иуагъэр.

Ары, гъэшэн акыл угъоигъэр ашызэи-у-гъэхъагъ мы тхыльиблым. Лъяхъужь эпосу «Нартхэр» зие адыгэхэм языгъэхъыгъэ шиеныйгъэлэжъ-нартогъеду Хьэдэгъэлэ Аскэр джащ паекэ непэ шъхашэ фэтэшы, игупшигэ лэжъыгъэ налмэс-налкъутэу адыгэ лъэпкъым къыхэнэшт.

Лъяхъужь эпосу «Нартхэр» фольклорым икуутэм шъхьял, лъэпкъ акылыр зыщиазэтугъэхъагъ; ар адыгэхэм афэзыхъумагъэр, къэзыгъуагъоижъи, зээзгээзфи къыдэзэгъэхъагъэр зэлъашэр шиеныйгъэлэжъ-нартогъеду, усаклоу, юфшаклохуу Хьэдэгъэлэ Аскэр ары. Шур къыгъэгъунэу, ылжъеу къырыкхогъэ шиеныйгъэлэжъим непэ ыцэ къетлонир къызэхъагъэр ишушлэгъ ыкы ынныто мазэм и 20-м тхаклор къызыхъугъэр ильэси 101-рэ зэрхъурэр ары.

Гъэшэн акыл угъоигъэр ашызэи-у-гъэхъагъ мы тхыльиблым. Лъяхъужь эпосу «Нартхэр» зие адыгэхэм языгъэхъыгъэ шиеныйгъэлэжъ-нартогъеду Хьэдэгъэлэ Аскэр джащ паекэ непэ шъхашэ фэтэшы, игупшигэ лэжъыгъэ налмэс-налкъутэу адыгэ лъэпкъым къыхэнэшт.

Хьэдэгъэлэ Аскэр АР-мкэ Красногвардейскэ районым ит къуаджэу Хъати-къуае къызыхъугъ. Къуаджэм дээт ублэпэ еджаплэр 1934-рэ ильэсүм къуахыгъ. 1934 – 1937-рэ ильэсхэм Адэмые дээт гурит имыкъурэ еджаплэм Чэсигъ. Аш ыужым Адыгэ кэлэгъэдэжэ техникумыр 1940-рэ ильэсүм ыкы Адыгэ кэлэгъэдэжэ ильэситүү институтыр 1942-рэ ильэсүм къуахыгъ. 1942 – 1945-рэ ильэсхэм дээм къулыкъ щихъыгъ. 1946-рэ ильэсүм къыщегъэхъагъеу щелэфэ, гуманитар уштыхнхэмкэ Адыгэ республике институтын щылэжъагъ, ишенигъэлэжъи-шахыгъ.

Юф шызээ, 1957-рэ ильэсүм Адыгэ къэралыгъо кэлэгъэдэжэ институтыр, 1960-рэ ильэсүм Шота Руставели ыцэ зыхыре Институтуу шиеныйгъэхэмкэ Грузиим и Академие хэтым иаспирантурэ къуахыгъ. 1965-рэ ильэсүм филология шиеныйгъэхэмкэ кандидат, 1991-рэ

гупшигэн юфшэнир икэсагъ, мыпшыжъеу игугъэ фэклиягъ. Научна юфшэгъэ инхэр илэх. Ахэр адыгэ наарт эпосын игъогу, итарихъ куу гъэшэгъон зыфэгъэхъыгъэхэр. Монографиехэр къыдигъэхъагъ: «Героический эпос «Нарты» и его генезис» (1967), «Героический эпос «Нарты» адыгских (черкесских) народов» (1987), «Память нации» ахэм къаклэльтигъ.

1968 – 1971-рэ ильэсхэм А. Хьэдэгъалэм анах шиеныйгъэ юфшэгъэхъоу зэшүихъыгъэр наарт loplyatэхэр зэхүүгъоягъэхуу томибл хъоу къызэрэдигъэхъыгъэхэр ары. Ахэм ягъылапэу «Адыгэ нартхэр» зыфилорэ тарихъ-филология очеркы ытыхыгъ. 1974-рэ ильэсүм (фольклорист инэу Къэрдангъуш Зэрамыку игъусэу) зытом хъурэ тхыльэу «Нарты» Москва къышыдигъэхъагъ.

Анахъеу къыхэгъэштигъэн фаер ильэс

Аскэр – усэкло, тхэкло, гупшигэкло инигъ. Шиеныйгъэм имызакъо, адыгэ лъэпкъ литературэ ныбжыкэм ар ыгушиззу щилэжъагъ. ытыхыхэр 1940-рэ ильэсүм къышыублагъеу хиутиштигъэх. Усэхэр, усэкло тхыгъэ повестхэр, пынналъэхэр дэтэу тхыльхэр къыдигъэхъагъ: «Гум иорэд», «Мэфэ нэфхэр», «Сичыл», «Адыгэм ыпхуу», «Сихэу игъатх», «Гъогухэр», «Гугъэ нэфхэр», «Дзэклолымрэ пшъешэжъи-иэр», нэмийкхэри.

ытыхыхэр урысыбзэки Мыекъупэ, Краснодар, Москва къащыдэкыгъэх. Иусэмэ ашыщхэр композиторхэм ордышом аралхъягъэх, ытыхыгъэмэ ашыщхэри грузинибзэкэ, болгарыбзэкэ, осетинибзэкэ зэрэдэкыгъэх.

Хьэдэгъэлэ Аскэр АР-м инароднэ тхакл, УФ-м культурэмкэ изаслуженэ юфыш, АР-м шиеныйгъэмкэ изаслуженэ юфышэшху, АР-м и Къэралыгъо премие илаураат, къуаджэхэу Хъатикууа, Нэшукъуа, Шындже, Псышопэ районым яцыф гъэшуагъ. Европэм икавказоведхэм яобществэ хэтыгъ, шиеныйгъэхэмкэ Адыгэ (Черкес) дунэе академиим иакадемикигъ, УФ-м итхаклохэм я Союз 1959-рэ ильэсүм къышегъэжъагъэхэу хэтыгъ. Адыгэ лъэпкъ губзыгъагъэм илтэклошхуагъ, халалэу ильэпкъ фэлэжъагъ, гушхъэклен бай къытфигъэнагъ. Литературнэ саугэл лъаплэу – эпосу «Нартхэр» адыгэхэм зэрэер къышыхъягъ, эпосын ашкэ пээ къыпигъэхъыгъ.

МАМЫРЫКЬО Нуриет.

Сурэтхэр: «Адыгэ макъэм» ихъарызынэш.

Адыгэхэм я Маф

(Икзух).

Аш зыпари ежагъэл, ау тэтишонгью- ныгъэкэл тыхэлажын, шээж мэхъянэ зиэлэе юфтхьабзэм адигэ шыур хэбгэлэжъяньир зэрэшьашэр анэдгээсигъ, ядгэштагъ, Адыгэ Хасэри кыыдгоуцожыгъ. А уахьтэм шыухэм сирялтыкло Адыгэ Хасэм сыйкынхэхъянэу Лынышэкъо Рэмэзан кысыеджэгъягъ. Клалэхэм сакъынхэхъяжын, къэбарэу щылэр зясэлом кызырдигъяшти, Адыгэ Хасэм ахэм ацэлэе сыхэхъянэу хүргээ. Нэужым, шым пыщахъэхэе Къэбэртэ-Бэлькъарымки, Адыгеймки, Къэрэшэ-Щэрдэжэсикли, Краснодар краимки щылэр клалэхэмкэ тизэнэлусау щытыти, тизэдгэжъягъ тизэхэхъянэу, тизэршэнэу. Зэдедгэшти, Налщык тышызэлукагъ. «Сыд тизыфаер?» түүн тизээлчилжъягъ: адигэшым ёцэл дгээлүүнүүр, иштуагъэ, икъэбар цыифхэм ядгэшлэнүүр ары. А зэхахьэм аперэу унашю щытшыгъ мэзищим зэ тизэрэу гъоинэу. «Шыу Хасэм» ар икъежжапэл хүргээ. Нэужым шапхэхэри дгээнэфагъэх, шольыр пэпчь лыкло нэбгырэл плырыпл кызыгъягъякынэу итхуухьагъ, ильэсэм зэ зыюфтхьабзэ редгээлкынэу унашю тшыгъ. Дин хабзэр, адигэ хабзэр зетхъанхэй, къэлакъэхэр, сабийхэр шыгъэхъун юфын фэдгээсэнхэй унашю зэдэштагъ.

Аперэ шыу зекор 2017-рэ ильэсэм чьэпьюгум и 3-м щыублагъяу и 5-м нэс республикэм имэфэкл мафэ кыхиубытэу, редгээлкыгъ. Фэдэз щегъэжъягъяу Блащэпсынэ, Коцхаблэ, Еджэркъуа, Хыакурихъаблэ, Улапэ, Мыекьюапэ аш кыхиубытагъэхэр. Цыифхэр дахэу кытгэгъокыгъях, чылэ пэпчь тышемыпсыхэу хүщтгэгъягъ. Ау сянэ гу зыльитагъэм тэ аш лыпытэу тинале тетыдзагъэп. Адыгэ шым тытесмэ адигэ шуашэ тщыгъын зэрэфэягъэр аш кысиуагъ. Зыгорэ кызыэрэтщыкэштгэгъэр зэхасшэштгэгъ, ау зыфэсхын сышагъэп, шуашэш пстэуми ядгээдэн, кызылэклэдгэхъян зэрэфэаэр нафе хүргээ. Ильэсныкъо тешагъяу «Шыу Хасэм» хэтхэм-кэ тизызэрэу гъоим, кылылтыкло шыу

зекор Адыгэим 2018-рэ ильэсэм щызэхэтшэнэу итхуухьагъ. Аш хэлэжье гэшши 104-м зэкэми адигэ шыуашхэр ашыгыгъ. АР-м и Лынышхэу Къумпыыл Мурат лъэшэу йэпилэгъу кытгэхъугъ. Адыгэим итыгъэхъохъеплэ лъэнэхъоколэ щыт адигэ чылэхэм — Аскэлае кыншгэжъягъяу Гъобэкъуа, Хыалъэхъуа, Очэпши, Адыгэкъалэ, Пэнхэс нэс жъоныгъякэм и 3-м щыублагъяу и 8-м нэс тапхырыкыгъ. Тэхуутмыкыау зекло гъогур щытуухыгъ, Теклоныгъэм и Мафэ ар фэдгэшшошагъ. Чылэхэм дэхэ дэдэу къаштгэгъокыищтгэх. Зы чылэ тышемыпсыхэу тыхырыкыгъягъ. Мэфитурэ тикуагъяу Къэбэртэ-Бэлькъарым къикигъяа щытуухэр кыкылэгчилжъягъ: «Бжээдигъу шьольтырим джыри тита? Къэбэртаем икъихъягъякэлэ ёзыныкъо фэдиз гъогуанэ ткүгъахэ бжээдигъуур тфэмыхъиз», — Альберт мэшхы. — Джаш фэдэу Адыгэ чынналъэр ткюшхэм ашлониыгъ. Шыгъачьау зекло икъэхүм зэхашгэжъягъэхэм километрэ 400 хуу-

хэтынагъягъ. Пэнхэс щедгяжки Мыекьюапэ нэс зэкэлэхэм быракъыр ашызээлэптыхызэ шыу зырызэу такыщеклокыгъ. А быракъыр Лъэпкъ музеим еттыжыгъ.

— Зэнэкъоку-къэгъэлэгъонуу «Иппосферэр» шыузхэлэжъэр юфтхьабзэхэм сидэущтэу къаххъянэу хүргээ?

— Аши боу къэбар гъешэгъон пыль. Тиапэрэ зэлүкгэгъухэм юфтхьабзэу зэхатшэхээ, тыхэлажъэхээ, тшыщтхэм тащытегушыгъ, щыдгэнафхээ зэхъум къаххэслюгъагъ шы къэгъэлэгъонхэм тахэлэжъягъягъэмэ зэрдэгэгъуур. «О угу къэкигъэмэ, ор-орэу къэлчилжъягъ», — кысауагъ. «Шыр тида үспхэшт?», зыгорэм зөлөм, «Пүлэе үлүх», зэрэгтэгъягъэм фэдэ сыхуугъ, — Альберт сэмэркъяур зэрикласэр гъуашэрэл. — Хытыум сыхахы Сант-Петербург щызэхашэрэ шы зэнэкъоку-къэгъэлэгъонуу «Иппосферэр» къыхэзьщыгъ. 2019-м, 2020-м, 2022-м ыкы 2023-рэ ильэсхэм Санкт-Петербург щызэхашэрэ къэгъэлэгъонхэм тахэлэжъягъенэу хүргээ. Яменеджэр сезэгыгъ, шыхэм ямызакъо, тиэлэласэхэри аш зыдэтшэх, адигэ культурам, шэн-ха-бэхэм нэяласэ афэтэшых.

— Зэнэкъоку-къэгъэлэгъонуу «Иппосферэр» адигэшым тхвапшире теклоныгъэр къыцидхыгъ?

— 2022-рэ ильэсэм вице-чемпион аш тышыхъугъ, ятлонэрэ чылпэр къыщтихъугъ. 2019-м ыкы 2023-м тиадыгэшхэм ятфэнэрэ чылпэрэх зэнэкъокуухэм къащыдахыгъ. Аперэ ильэсэм Адыгэим, Къэбэртэ-Бэлькъарым, Къэрэшэ-Щэрдэжэсм яшыу түүртүкэлэ тыхэлэжъягъ. Къылэлтыкъогъэ ильэсхэм шыу щырыш къащыдгэлтэгъоштгэгъ. 2019-рэ ильэсэм Коцхаблэ щылэр Дышээл Бисльян ыгъэсэрэ шыу Хылан чемпион хүргээ, я 5-рэ чылпэр кынфагъяшшошагъ. Зыхээ Руслан ишэу Налмэс 2022-рэ ильэсэм вице-чемпион зэнэкъокуухэм ашыхъугъ. Къэрэшэ-Щэрдэжэсм щыщэу Къэдэлкэй Замрэт ишэу Налмэс мыгъэрэ зэнэкъокуум я 5-рэ чылпэр къыщидхыгъ. Къихъашт ильэсми зэнэкъоку-къэгъэлэгъоним тыхэлэжъяниш, теклоныгъэ къыщидхынэу тэгүгээ.

Юфыгъо пстэури Адыгэ Хасэм уготэу зэшопхын, зэхэпшэн фаеу сэлльтэ. Хасэр — шхъэ, тихабзэмэ къаххэгъягъ институт, гъэлорышлан, узэрэфгаеу ю. Ар кыбготэу улэжъяны шуашэ. Гъэхъягъэ хэльэу тизэдэлэжъяниш тэгүгээ.

Дэгүүшүүлэгъэр ТЭУ Замир.

Сурэтхэр: Тхвапшире Альберт ихъарзынэш.

Рицэ Иадыгэ-абхъаз

Адыгэм идунай епхыгъэ зы 1офтхабзэ блекыгъэ зыгъэпсэфыгъо мафэхэм ткьюш Абхъаз Республикаем щыкъуагъ ыкъи Адыгейим иллыкло куп ащ апэрэу хэлэжьагъ. Зигугуу тшырэр фестивалэу «Рифмы на Рице» зыфиорэр ары.

ри, абхъазхэри зыщизэхэхъащтхэ чыпэзу ар хүнүр ары. Заринэ ыш зыкъяхъопсыщтыгъээр ыгу кынширихъакыщтыгъэу кыччэкъин, txakly, usakloy зэрэштым иштуагъэклэ, ежж кынгэблэгъэ гушигъэмкэ кыригъяэжъенэу унашьо ышыгъ — титхэкло ныбжыкъяхъэр зэрищэлэнхэр, зэхигъяхъанхэр. Ар щынэгъэм дахэу, зэрифешуашэу щыпхырищиygъ ыкъи фестивальхэр зэхэтэшэх, ретэгъеклокъях.

Усэ тхыным пыльхэр, ащ къеджэнхэр зикласэхэр ильэс къес мы 1офтхабзэм зэрепхых, чыпэ дэхэ дэдэу пысхураа Рицэ щызэокъех, усэхм кыншаджэх.

Мыгъэрэ фестивальр зыфагъяхъыгъэр Къэбэртэе-Бэлькъар Республикаем иусэклишхо, фольклорым иуѓоякло Нало Заур. Ар кызыыхъуагъэр мыгъэ ильэс 95-рэ хүгъэх.

Шүшлэнэм пае: Нало Заур Къэбэртэе-Бэлькъар Республикаем инароднэ txakly, 1928-рэ ильэсэм ибэдээогъу мазэ и 15-м къэхъуг. Ильэс 14 ыныбжыгъ гъуклеу 1офтшэнэу зыргъяжъэм. 1952-рэ ильэсэм Къэбэртэе къералыгъо къелэгъяджэ институтыр кызыухым, къэбэртэязэмрэ литературамрэклэ кафедрэм 1офтшэнэу рагъэблэгъаг. 1952 — 2012-рэ ильэхэм Къэбэртэе-Бэлькъарым гуманитар уштыйнхэмкэ институт щылэжьагъ. Шэнэгъэм ильягъо ар темыкъеу, ишынэгъэ зэрэпсаа фиғъэшьшагъ — шэнэгъэ, литературнэ-зэхэфын, публицистическое тхыгъэ, дунэе, къэралыгъо ыкъи шылтийр шэнэгъэ конференциехэм гүшүэу къашишыгъэхэр зэклэ зэрэзэхтхэу 1офтшэнгэ 200-м ехъу къындиғъягъаг. Ахэм ашыщых монографическе 1офтшэнгы 7 ыкъи адигэ филологиемрэ культурэм итарихъе зыщизэхэу бытэгэе тхыгъяхъэр.

Сосналые Люб, пысхураеу Рицэ имузей ипащэ иэпнэгъу:

— Къаныкъо Заринэ фестивалэу «Рифмы на Рице» зыфиорэр зэхицэнэу ыгу кынэгъим ыкъи ащ сыйкъяхъэлэжъенэу кынзысёлом, сыгу кынзидеу мы 1офтш эзгъяжъагъ. Мыш тышызэрэгүүти, усэхэм тыкъяджэштгэ, мэкъамэхэр къэлэштгэх... Пандемиим ылгъу кынкъеу ильэсиччим тызэрэгүүтигъэп, ау мы ильэсэм, Тхъэм ишыкүркэ, тызэхъягъ, нахъ зытыушомбгъу шылтийрэу къе-къулэхъэрэм ябагъягъэ. Усэхэм, прозэм, литературам шүлтэгъуныгъэу афытилер ары лъапсэр. Заринэ творческэ цылфы-бэ зэрепхы, литературам пыщэгэ ныбжыкъяхъэр зэхицэнхэ гушигъэр ащ зыдигъягъ. 1992 — 1993-рэ ильэхэм Абхъазым щынэгъэ заом тигуфаклохъэр бэу хэлжъягъахъ, Заринэ ыши ахэм ахэтигъ, лыгъягъ эзрихъээ ылгъэ ытыгъ Гагрэ ишхъяфитынгъэ пае. Гуфаклохъэр зыкъяхъопсыщтыгъэхэр Абхъазыр шхъяфит хууҗыныш, txakloхэм, usakloхэм, суретышхэм 1офт зыщашшэшт, Темир Кавказым, диаспорэм ашыщ адигэ пстэу-

ильэпкъ искусствэ, тхыгъэ литературэм итарихъ ыкъи джырэ литературэм афэгъэхъяхъэр непэрэ Кавказым изэгъэшэнкэ 1офтшэнхуу, илитературнэ 1офтшэн лъэпкъ культурэмкэ мэхъанэнхо зил.

Адигэ литературэм икласикэу алтыэрэ Нало Заур иофтшагъэхэр Къэбэртэе-Бэлькъарым, Къэрэшье-Щэрдэхэм ыкъи Адыгейим гуманитар уштыйнхэмкэ янинститутхэм ашызэрэгъяшхэх. Ащ ипроизведениехэр мы республикэхям яеджэлээ программэхэм ахагъяхъагъэр.

Лъэпкъ культурэм, искусствэм, бзэм якъызэтигъянэнкэ 1офтшагъэ зэрилэр кынтийтээ, usaklom ежж 1офтшэнхэ инэуасэу щытгъэ Къаныкъо Заринэ фестивальр ащ фиғъяхъын унашьо ышыгъ.

— Тэ тышыл тибээ, тихабээ мэпсэ-үфэхъклэ. Тиньжыкъяхъэм ахэр къаухумэнхэм къэдгъэгүүшүнхэ фае. Тэ, нахъяжъхэм, къэгъэхъон тафэхъун фае усэклэ ныбжыкъяхъэр къэхъухъэрэм. Тэ тезигъяэджахъэр дгъэлэлэнхэ фае. Ар къыдэлтийтээ, дунаим къэу къытехъорэ пстэури дгъэфедээз бзэр альтхъан, ар ашыгъяшгъэйон тшын. Усэ

зытхъяхъэрэр непэ макъэ хуугъэ. Нэбгыритиф нахъыбэ тифестиваль кыншыхъмышими, типшээриль дгъэцэлгэгъэу плытэн пльэкъыщт. Усэ зытхъяхъэрэр бэн ылъэкъыщтэ, ау усэм еджэхъэрэр, фэшагъэ зытхъяхъэрэр ахэм нахъыбэ ашыгъяшт. Сэри тхынэ зесэгъяжъэм 1офтшэнхуу кысфэхъууг Нало Заур. Ащ пэсшын щынэл. Джы сэри усэклэ ныбжыкъяхъэр зыкъосуубытэх, 1офтшэнгъу сафэхъу сшыгъу.

Фестивальр мэфитурэ куягъэ. Апэрэ мафэм ащ хэлажъяхъэрэмкэ литературнэ-мемориальнэ музеу Дмитрий Гулиа ыцэ зыхъырэм тирагъяблэгъаг. Зыгъэпсэфыгъо мафэу зэрэштым емылтытыгъэу, ащ 1офтшэнхэхъэр къекулагълэх, фабэу къытпэгъокыгъаг, тыхыншыращэхъигъ, музеир зыфэгъяхъыгъэ Д. Гулиа ехылгэгъэу къытфалотагъ. Абхъаз лъэпкъ txaklop мы республикэм иапэрэ гъэзетэу «Апны» ыкъи ижурналэу «Алашара» язэхъщакъу, апэрэ тхэпкъильэр зэхигъяуцагъ, нэмыхъэм ягъэджа-клоу, щынэштум икъыдэхъын чанэу Абхъазым щыфэлэжъяхъэм ашыщ.

Нэүжым мы республикэм ишхъяфитынгъэ зыпсэ зытхъяхъэм

Иңиңдэлъфыбзэ Лъагэу еЭты

Ныдэльфыбзэр лъэпкым ылъапс. Ар къэтыухъумэу, унагъо пэпчъ ыгъашомэ, къиткэхъухъэрэ сабыйхэм ашлэшт, агульышт.

Адыгабзэм идэхагъэрэ ибаиныгъэрэ языгъэльэгъурэ, зэрифэшүушэу ашрыгущыиэнэм фэзыгъесэхэрэ ныбжы-кіэхэр зэрэтиэм урьгушхонэу ѿыт. Непэзигугуу къэсшы сшойнгъор Адыгэ къэрагыльо университетым адыгэ филологиремэ күльтурэмрэкі ифакультет изсанчухан олчики ашшшажыре. Учног

Къэззүхъгъэ ўкі аш щылжэйрэ Унэрэ-
къо Щамсэт.
Щамсэт къуаджэу Хъаклэмзые къышы-
хъугъ. Ар еджаплэм джыры члэсигъ
адыгабзэр нахь игъэклотыгъэу зэри-
гъешлэнэу зыргъяжъэм. Иныдэльфыбзэ-
шу ылъэгъуным, аш уасе фишызэ-
къэтеджыным ян-ятахэм ямызакъоу,
адыгабзэр языгъэхъыщтыгъэ Хъаклэмзыэ
Нин щысэтехыплэ фэхъугъ. Ятэшихъую
Унэрэкъо Рае адыгабзэр сыдигъу игъэ-
клотыгъэу зэргъяш! Э, гъэхъэгъэшухэр
и! Эхэу Адыгейим имызакъоу, лэкъыбыми
щызэльаш! Э.

Щамсэт гурыйт еджаплэр кызызехүм Адыгэ къералыгъо университетым чэхъягъ. Еджэным ыуж юшшэнэйр унэе къэлэцьыкъу ыыгыплем къэлэплю щыри-гъэжъэгъягъ. Къэлэцьыкъуи 10 — 15 къыфащечтыв. Мафэ къэс пчэдыхъым къыщегъэжъягъэу пчыхъэм нэс адыгабзэклэ адэгушыагъ, усэ цыкликхэр, орэдхэр, «Уимафэ шу», «Хъяркэ» зыфэпюштхэр аригъашчтывгъэх. Ильэрэ ащ юф щишлагъяу ижъыре орэд къэуякэ зыщызэрагъяшлэр ансамблэу Гъукэ Замудин зэхищагъэм юф щишлагъ, къэлэцьыкълоу ащ къекликайлэхэрэм адыгабзэ аригъяшлагъ. Плоблэ шынымкэ Гъукэ Замудин йэпэласэу щытыти, а уахътэм къыклоц ижъыре йемэ-псымэм ишыни дышшэжъынem къыззаклэгъягъ.

еджаклохэм яныдэлтлыбызэ арагъэшлагь, аш да��лоу ежъхэр зыщыгсэүщтигъэхэ Псышувэ анахъяжхэм курс къащи- фызэуухыгъагь, аш цыфыбы къеклуя- лэштыгь.

Адыгейим къызегъээжым, Адыгэ кіэлэе гъеджэ колledgeу Андырхъое Хусъен ыцӏе зыхырэм юф щишэнэу йухьагъ. Адыгабзэм исыхъатхэр къыратыгъэх. Студентхэм юф адишэнэир ыгурихъыгъ, бзэр зэраригъэшъэштэм даклоу адыгагъэр, хабзэр, йадэбныгъэр – адыгэ хабзэр къизыютыкырые юфтихъабзэхэр ренэу афызэхищтыгъэх. Мафэм юф зэрдишіэрэм имызакъоу, кружокеу «Адыгэм инеп, инеущ, инеущмык!» зыфиюрэр зэхици, ныбжыкъэхэр чыпэлэ зэфэшъхъафхэм пчыхъэрэ ыщэхэу ыублагъ. Стлашъу Юрэ, Гъукэ Замудин, Нэгъой Заур, Платэкъо Айдэмыйр, нэмыкъхэми ялшагъэхэм нэуласэ афишигъэх. Пишэшъэжъиехэм дышъэидэним ишъэфхэр Сет-Пэнэшъу Сафиет къаригъэльгъу гъэх. Джаш фэдэу Лъэпкъ тхыльеджапъэм, Лъэпкъ музейм, Лъэпкъ театрам ренэу ышагъэх.

Адыгэхэм ямызакъою, нэмыкІ лъэпкъ-
хэм къахэкъыгъе ныбжыкылехэри кружо-
кым къэклон амал ялагъ. Апэ къин
альегъущтыгъеми, бзэр ашлогошшэлгъон
хъугъе, гущыл зырызхери къающтыгъэх.
Ригъаджэхэрэр къалэм ыпэ къызиффэху,
адыгабзэкІ сэлам къызырахыкІ е
къызыдэгущылехэкІ ышлэрэ юфым уасэ
зэрилэр пшъешшэжъыем дэгъоу зэхешшэ.
Ильеситурэ кружокыр лэжьагъе.

— Адыгабзэм фэгъэхыгъэ мэфэк! Йофтхъабзэ зи блэдгэкъыщыгъэп. Адыгабзэмрэ тхыбзэмрэ я Мафэ фэгъэхыгъэу колпеджым ильситүм зэнэкъоку щызэхэтщагъ. Аперэ ильсэым адыгэ нэмькі кыхэдгэлэжъагъэп, ау

кылгъэхэри кыыхэдгъахъэхэмэ нахьы
пъашэгъонэу тлынтағъэ. Йурыупчъэхэр,
гүшүүлэх кыыхъэхэр, усэхэр, орэдхэр
къауагъэх, кроссвордхэр къашлагъэх,
шъхъадж иамал ельтыгъэу зэтетыу-
тыгъагъ. Ныбжыкылэхэм ар лъэшэу агуу
рихыгъ, — игукъэкылжыхэр Шамсэт
кытфелүатэ.

Ильясшэр ныкъорэ къелзегъеджэ колледжым щылэжьагъэу къыхухыгъэ адигэ лъэпкъ факультетым гъэрекло къыщегъэжьагъэу ыгъэзэжьагъэу «Практикум по адигейскому языку» зыфилорэр аргъэхьы. «Лаборатория экспериментальной лингвистики» зыфилор АКъУ-м къышыззяуахыгъэм щэлажьэ. Аш нэмыхкэу бзэм фэгъэхыгъэ тофтхъабзэу республикэм щызэхащэхэрэм ахэлажьэ.

— Непэ университетым адыгабзэр зэрэцьзыэр аргашэрэр тлэклү зэхъокыгъэ хууль. Гукъа нахъ мышлеми, адыгабзэр тиньбыжыкъэхэм икъу фэдизэу ашэжырэп. Урысыбзэр къатекло, адигээ къуаджэхэм адэсхеми ныдэльфыбзэр ашлокаин хууль. Ар тлэклү къызгурьюорэп, тэтиначо пштэмэ, адигэбзэ закъу тызэрэгүүщизэрэп. Шыныкъэ, къыхэкъы урысыбзэ гүшүйхэр зыщыбгъэфедэшт чыпіхэри, ау ащ къикырэп уинын дэльфыбзэ чиэнагъэ пшыным. Ашкъэ къипотыкыышуущтым къаруушхо хэльэү сэльйтэ. Ар льым хэль. Бзэм тооф дээзышэу, агуки апсэкли фэщаагъэхэу студентхэр, мыбэми, зэртийэм тегье-гушло, ахэм усэхэр атхых, тофтухъабзэхэм ахэлжъэх, — elo къэлэе гъэджэ ныбжы-къэм.

Нэп адыгабзэр зээутэкіыре къи-
ныгъохэм тигущыгъу лъешеу агъэ-
гумэкъы. Ахэр дэгъэзыжыгъе хъунхэм,
адыгэ лъэпкъым иныцэльфыбзэ къеу-
хъумэгъэнэм афэлажъэ. Адыгэ лъэпкъ
факультетым мы аужыра ильясхэм

зэхицэрэ лагерэу «Адыглэнд» зыфиорэм иловшэн ильэситү хуягъэу хэлажьэ. Кілэеджаклохэм адигабзэр наху дэгью ашлэным фэгъэхыгъэ зэнэкъокуухэр, викторинэхэр, мастер-классхэр зэрэзехашаагъэхэр аш кытфиотагь.

Мисатыушл организацьеу «Черкесская (Адыгская) медиаплатформа» зыфилоу мультфильмхэр адыгабзэкіэ зыщы-зэрдзээкъижырэм ар кырагъяблэгъагъ. Студентхэр игъусэхэу мультфильмэ пычыгъо пчъагъэ зэридзээкъижыгъ. Аш нэмийкэу онлайн шыкіем тетэу адыгабзэр шлоигъоныгъ зилем эрэгьашэ. Ильэс заулэкэе узэкіэлбэжымэ, Тыркуем щыпсээрэ адыгэхэм мэзипилэ бзэр аригъешшагъ. Ар псынклагъэп, зэзыгъешшэнэу фэягъэр бэ хъуштыгъэ. Ригъаджэхэрэм нахш ашлогошшэгъонышт лъэныкъохэр къыдилытэхээзэ программэхэр зэхигъяуцаагъэх. Егъэджэн закью щымытэу джэгукіэхэр, усэ, оред къэлоным фэгъэхыгъэхэри къыхигъа-фэштыгъэх. Ижыре оредэу «Синанэр» зэрагъашши, онлайн шыкіем тетэу кызызераоштыгъэр игуалтэу тигуущыгъу

Джырэкэ гуманитар уштыйнхэмкээ Адыгэ Республике институтын адыгабзэм изегъэшлэн фэгъэхыгээ курсэу мы мафхэм зэхажаагь Шамсэтийн кэлэгъяджэу рагъэблэгъяагь. Ильээс 14-м кыншатжээжьагь 25-м нэс зыныбжхэм адыгабзэ аригъэшлэвт. Мэзицэ ар клощт, программэр ежь-ежырэв ыгъэхжээзыгь.

Унэрекъо Щамсэт ныдэлтэйбээр льагэу зытэйтийрэ, осчшю фишэйз нэмийхээм языгъэшэрэ ныбжжык! ТапэкИн игъехъагъэхэм ахигъэхжонэу, ыпекІз льыкло-тэнэу тыщэгүгьы.

ДЕЛЭКЬО Анет.

Жэуал зыхыр драш

Нобэ зи мацуэшхуэр зыгъельяпэ адигэ лъэпкыр дунейм щекуэка хъэлэбэлыкъ къомым дыхэтами, зауэшхуэхэри ди нэгу щэкъами, псэкэ дыузыншэрэ һэпкъльэпкъкъэ зызыуж зэптыту дыкъызэрекуэклам я щыхъэтщ тхакуэшхуэхэр, макъамэтхэр, щэнэгъэлхэр, сурэтыш! ехъэжъахэр къизэрхэклар.

Къинэмышлауэ, лъихъужхэри ди машцэкъым – къыдэкүтэй щилэгъуалэр зыдэпплеину, щапхъе яхуэхууну цыху щеджащэ куэд лъэпкъ тхыдэм щыбгъуэтнууц, ноберей ди гъашэми хэтщ.

Сэ сыкъапштэмэ, си адэ-ана Къармокъуэхэ Анатолэрэ Марьянэрэ къысахалхъа адигэпсэмэ къысулральхъа анэдэльхубзэмэ адэкли щигъэбыдаш икли эригъэужъаш съкъышальхуа Ново-Хъэмидей жылэм дэт курьт школым адигэбзэмэ литературэмэ щыдээзгъэджа цыху хъэлэмэт, щэблэм я унэтлакуэ һэлэлтэйхэлакуэ, егъэджакуэ һээз Балъкъэр Жаннэ. Ар си гъуэгъэльгъауэ, и чэнджеххэм съитету нэхъ куууэ зджауэ щытащ ди лъэпкыр зэрыгушхуэ, зэрын цыху щеджащэхэм ящищ Къышокъуэ Алим и творчествэр. Хуабжуу съидихъехуу згъэзэшлауэ щытащ Къышокъуэм и творчествэм адигэ дунейм таухуа гупсысхэр къызэрхэцым ехъэла къехутэнхъа лэжыгъэри. Нобэ, Адыгэхэм ди мацуэм, съихуещ а проект лэжыгъэр щызгъэзашэм усакуэшхуэм и творчествэм ехъэллауэ къезугууяуэ щыта щэнэгъэшхэмкъэ, епльянкъэшхэмкъэ сывдэгүэшнену. Алим и усэ сатырхэм, прозэм щыкуэдщ бзэмрэ хабзэмрэ уезыгъэгупсысхэр.

Ипэжыпшээкъ къапштэмэ, «лъэпкъ» жезыгъээр анэдэльхубзэмэ лъэпкъ хабзэмрэш. Ахэр сакъыу зыхумэфхэраш, абыхэм зезигъэузыфхэраш, зи блэклам пшэ хуэзышту пшэдэйрэй мацуэм хъэлэлү телаажъэхэраш къэлэуэну зиэл лъэпкыу къалытэр. Къышокъуэ Алим и зи тхыгъэм мыпхуэдэу щыжээ: «Анэдэльхубзэмэ адигэ хабзэмрэ хъэдзиту зи нэм ис хуэдэш, апхуэдизкэ зэкэрыпшаш. Нтээ, хабзэмрэ нэмысымрэ һэштий тщамэ, зыгуэрым къытпибууду тщамын, машцэ-мащэлэр тэштэйхэлакуэ араш. Дэ фыр къэдэмшиффэ, дымыльгъумэ, ди бзэм, ди хабзэм дельэпэуэхэмэ – хэт зи лажъэр? Ар зи лъэнэхуэкъээ. Нэгъэштий укъепльмэ, езырэзырурэ щиблэфэ зими къыштийаджэркъым. Псори къышежъэр лъабжъэраши, ар быдэмэ, къуэпсыр узыншэ, куэд мэхъу. Атэми къуэпсыр зимыужьмэ, ар куэдэмэ, лъабжъэри мыгъуэ къанэркъым.

Къышокъуэ Алим и творчествэр зэрышти тештихъауэ жыпшэхууну лъэпкъым, абы и лъабжъэхээр къуэпсхэмэ зегъэуэхъынм: бзэм, хабзэм, щэблэр гъэсэним, хамэштийр псаупшэ зыхуэхъа адигэхэм, ахэр псори къызэштийкъуэжу лъапсэм къешэлэхъынм.

Къышокъуэм и псальхэмкъэ

жысээнхи, «Адэжь хабзэм ельэплауэр Лей зэрихъэм пэуджэнш». Дэ тхуэдэ, дэ нэхъре нэхъ лъэшжиу зыкъээзильтийтэ шыта лъэпкъ куэд ирихъаш тхыдэм и архъуанэм. Абы щыхъэт тохъуэ тхыдэм и напэклуэцхэр. Иджыпсту дызытет гъуэгум дыкъытэмийкимэ, ди лъэпкъым шынагъуэ къышхъэштийхэнкъ хуунуш.

Лъэпкъыфым и бзэмрэ и хабзэмрэ дапшэши къышэдогыуэгүрүкүэ, съиту жыпшээ бзэраш лъэпкъым и хабзэр зэрызэрихъэр, ар хэшүүштий зэриштийр. «Уадыгэхээ уэ?», «Адигээм укыильхуакъэ?» упшэхэм в «Адигэбзэ жилаш», «Адигагъэ хэлъш» псальхэм къыштийауда ди лъэпкъым хэль хъэл-щэнхэр, гъэсэнгъэр, дуней еплыкъэмрэ цыху хэтыкъэмрэ.

Адигэ лъэпкъым и гъашэмди анэдэльхубзэм щиубыд увыпшээр инш, щигъэзаштий къалэним мыхъэнэхшүэ илэш. Лъэпкъу нобэ дыкъызэтэзигъянэр а фыгъуэр дызэрийэрэш. А фыгъуэр хъумэним лъэпкъым и цыху дэтхэнэми ди нээ тедгээтэн хуейш. Анэдэльхубзэм и щитыкъэр, абы игуэт пшэхэм нэмысымрэ зи лъэпкъым и напэу, и щэнэгъэу, и зэхэштийкъу зэрыштийр къызыгүрүүэу зи дунейр зыхъа ди нэхъыжхэм, усакуэшхуэм зэрыжилайэ, «Дядэм я адэхэм

я тхыдэр ямыгъэкуэду» ди деж къыштихъэсыфар араш. Иджы а псомки жэуап зыхъыр дэраш, хамэм «мыхэр лъэпкъш» жезыгъээ нобэ поэу дэ адигэхэраш. Къармокъуэ Ислъам. Тэрч щынальэ.

Зэрагъэбагъуэ пшталъэхэмрэ есэл нағыншэхэмрэ

Гээ еджэгъуэштий щидзакъэш. Щэнэгъэм хуэпабгъэ сабийхэм я тхылъыльхэр тхылъыншэхэмрэ тетрадыншэхэмрэ ирашэх.

Къалемхэр, къэрэндашхэр, хъэфтехъэхэр – псори щэрыпсц. Къэбэрдей-Балъкъэрим щыщ еджакуэ цыкъухэм нэгъуэшти зи насыпшти къахуз-дихъаш мыгъэрэй фокладэм. Ар и гупыж щиенгъуэхэмкъэ адигэгур игъэлэйтеникъэ емыш тхылътедээ, зэхуэхъэсакуэ, «Нумизмат» тхыль тыкуэнир зыгъэлажэх Тхъэкуахъуэ һэуес «адигээмэ къаклэрихыу» къыдигъэка тетрадыншэхэрц.

Ноберей къыдэкыгъуэр лъэпкъ газетхэм я номер зэхэтү зэрыштийм и фыгъэхэр, Тхъэкуахъуэ һэуес и хъыбар Адыгэ

республикэм, Къэрэшэй-Шэрджеши, Тыркуми нэдгээснэйр тфэйгъуэш. КъБР-м хъхъе Нартан къуажэм щыщ щилэр Мысырьым ислъам диним щыхуеджэну ягъэлауэ щытахэм язщ. Хэкум къызэригъээжэ, һэуес и гъашэри и гуашэри триухуауэ щытащ а зэманым ди щыпшэхэм щигъуэтгъуэй дыдэу щыта, диним и төгэштийгъуэхэр гунэсу къыбгурзыгъуэ тхылъхэр къидигъэхъынм. Фейдакуэ къыхуимых пэтми, щилэр зыхуир ищэжкири, дэхэнэ зими тишину къыхуэтгъэхун тхыль куэд, муслымэн диним ухигъэгүаазуу, уеблэмэ нэгъуэшти щыпшэхэм щумыгъуэтни купшти илэу къыдигъэкауэ щытащ, а үүхум иджыри пэрыкакым. Ауэрэ Тхъэкуахъуэм зриташ адигэ

тхыдэр къызэитеш хъэшшихэр зэхуэхъэсэжынм, лъэпкъым игъэлэпшээ махуэшхуэхэм ирихъэлэу, дамыгъэшхэри къидигъэхъынм. Интернет хъыбагрэгъашхэм бгъэхэу щигъыгъуэхэр, лъэпкъым къахажаныкъа цыхуэхуэхэм я сурэтхэр къызэитеш письмоульхэр, маркхэр зыгуэркъ щигъфльгъумэ, а псори һэуес и тэмакъыхъагынм кърихэлла «щэнхабзэ гъавэу» зэрыштий шэч къытевмыхъэ.

Хъыбагары щетшэжъа щхъэусыгъуэ м къедгээжъынци, Тхъэкуахъуэ һэуес мыгъэрэй еджакуэхэм аргуэрэ жэрдэмшишхэри яхуэупсац. Щилэр игъэхъэзираш Адигэ ныпымрэ Адигэбзэмэ я махуэхэм ятэухуа тетрадыншэхэр. Зэкэ къытэрихъаэр лъэуэгъуэипл зэшхъэшоки: нэхъ үүвэр и тепльэхэр удзыфш, напэу 36-рэ мэхъу, нэхъ плашлэр – удзыфш сърыхущ, напэ 12 мэхъу.

Игрэйм и напэхэр «линэшхуэш», бзэр щадж предметхэм нэхъ хуэштиш. Абы и щылэр егъэштий «Гъатхэпэм и 14-р Адигэбзэм и махуэш» псальхэмэри къеухъ дамыгъэ гуакуэм, щхъэуклэпльыкъэу къэштияа адигэ хъэрхэр къызэитеш. Мыр адигэбзэм е литературэм и закъуэ хухэпхыныр нэхъ къеэзэту Ѣытмэ, тетрады плашлэхэр лъэуэгъуэитл мэхъу: «линэшхуэхэм» я ѿыгъагамы зи гуту тща адигэ тхылъыльхэр тетш. Есэлм хуэштияа «тетрады клеткэхэм», нэгъуэшти Ѣытмэ, эи напэхэм итхъаэр зэбгүзэнэтэу Ѣытмэ зэпрышам, иджыри лъэуэгъуэитл загуэштияа: зир арифметикэм, бжынным хуэштиш, и ѿыгъагамы «зэрэгэбагъуэ пшталъэр», «таблица умножения» жыхуэтлэр тетш, есэл нағыншэхэр къэштияа. Адрейр геометрием хуэштиш, и ѿыгъагамы «геометрие

дамыгъэхэр» тетш: хъурей, зэбгүзэнэтлэ, плимэ, ѿимэ. А тетрадым и гупэ жинтэм и ѿытм шабзэ гъуэжъиц ѿызэпрышац, адрейр псомки къэралым къыдигъэкъ тетрадхэм ѿхьш. Лейуэ гур зыэт нэшнэнш тетрады үүвым и ѿыбагъым тетгэуа Къагырмэс Борис и ѿсэхэр:

Си бзэр дахэу адигэбзэм,
Си бзэр щабэу адигэбзэм,
Уэгъуэсэш жэши махи,
Гүштэгъаштиль су анэм и бзэ.

Тхъэкуахъуэ һэуес адигэ ѿшэнхабзэм пшталъэр зи хуэштиш яхуэхэм ирихъэтий үти кърихъэтий үти фынш ящ. Къэбэрдей-Балъкъэрим щыщ еджакуэхэм я мыйзакъуэу, мыйзэрэй тетрадыншэхэм дэнэ ѿытм адигэ сабийхэри балигхэрэ зэрашыгүфыкъынум шэч хэлъкъым. ЧЭРИМ Марианнэ.

Гандбол

Ящэнэрэу «Адыифым» къытекIуагъэх

Урысъем гандболымкээ ичемпионат Адыгеим икомандэу хэлажьэрэм мы ильэсэм ешIэгъуищэу илагъэр шуахыгъ. Мы мафэхэм зыукалагъэр Урысъем ичемпионэу «ЦСКА» (Москва).

«АГУ-Адыиф» (Мыекъуапэ) — «ЦСКА» (Москва) — 24:36 (12:17).

Москва икомандэ иешээх анахь лъэшхэм ашыцхэу Екатерина Ильинар, Елена Михайличенкэр ыкли Сара Ристовска Мыекъуапэ къэкIуагъэхэп. Ау ахэр хэмийтхэми, «ЦСКА-р» лъэш дэд. Мы командэм утеклоныр зэрэмьысынкэр гандболыр зыгу рихыхэрэм дэгъоу къагурыштыгъ, ар зэукалагъум икIеух къытегъельгъуагъ.

Командэхэр къэлапчъэм зэрэдэуагъэхэр зэфэдиз, ау «ЦСКА-м» ыдзыгъэм щищэу процент 78-р къэлапчъэм дэфагъ, Адыгеим икомандэ — процент 52-рэ. Мыекъуапэ ишшашъэхэр апэрэ таймын дэгъоу ешIагъэх, йогуи 5 ныIэп хякIэхэр тапэ зеритигъэхэр.

«АГУ-Адыифым» хэт нэбгыриймэ Iэгуаор къэлапчъэм дадзагъ. Ахэм анахь къахэшьгъэх Алиса Дворцеваяр, Анастасия Селиверстовар, Ирина Бондаренкэр, Виктория Коваленкэр.

Зыукалагъум иешээх анахь дэгъоу бысымхэм къахагъэшьгъэр Елизавета Краснокутскаяр ары. «ЦСКА-м» хэтхэр зэкэ дэгъоу ешIагъэх, анахыбыэу Iэгуаор къэлапчъэм дэзыдзагъэр Юлия Козаченко.

— Апэрэ таймыр лъэшэу сыгу рихыгъ. Тыбанштыгъ, ыпэкI тильштыгъ. ЯтIонэрэ тIэкIу нахь дэеу тешIагъ. Иоф зидэтшэнэу тапэ ильыр ма-кэп, ау непэ командаю ешIакIэу къыгъэльгъуагъэм сиғъэрэзагъ, — къы-

Иагъ «АГУ-Адыифым»
итренер шыхаIэу Ната-
лья Дерипаскэм.

Адыгеим икомандэ йоныгъом и 22-м «Черноморочкэм», йоныгъом и 27-м «Лучым», чьэ-

пьюгъум и 2-м «Университе-
тэтом» алыкIэшт. Аужирэ ешIэгъур
Мыекъуапэ ѢыкIошт.

Футбол

«Зэкъошныгъэм» итекIоныгъ

Футболымкээ Урысъем изэнэкъоку иятIонэрэ лигэ щешIэрэ командахэм зичэзыу
ешIэгъухэр ялагъэх.

Я 10-рэ турым «Зэкъошныгъэр» Ростов-на-Дону икомандэу «СКА-м» IукалагъыкIи текIоныгъэр къыдихыгъ. Шуугу къэдгээкIыжын, Урысъем и Кубок къыдэхыгъэнэымкээ зэнэкъокум мы командахэр Мыекъуапэ ѢызIукалагъэх, ашыгъум хякIэхэм ешIэгъур ахыгъагъ.

«Зэкъошныгъ» (Мыекъуапэ) — «СКА» (Ростов-на-Дону) — 1:0 (1:0).

Тикомандэ апэрэ чыпIэм фэбэнэ-
нимкээ мы текIоныгъэм мэхъянэшхо
илагъ. Я 6-рэ такыкыям Iэгуаор къэ-
лапчъэм дэзыдзагъэр ыпэкI щешIэрэ
Даниил Антоненкэр ары.

«Кубань Холдинг» — «Динамо Став-
рополь» дешIагъ ыкIи 2:0-у текIуагъ.
«Биолог-Новокубанска» ыкIи «Севасто-
поль» зыфиорэ командахэм язIукалагъу
1:1-у аухыгъ. «Зэкъошныгъэр» зэрэте-
кIуагъэм ишIуагъэкл ятIонэрэ чыпIэм
къэкIуагъ.

Командэхэр зидэ-
шыт чыпIэхэр ыкIи
очко пчъагъэу
рагъэкъуагъэр:

1. «Кубань Холдинг» — 18.
2. «Зэкъошныгъ» — 16.
3. «Биолог-Новокубанска» — 14.
4. «Рубин» — 14.
5. «Севастополь» — 11.
6. «СКА» — 10.
7. «Динамо Ставрополь» — 3.

КъыкIэльыкIошт ешIэгъур «Зэкъош-
ныгъэм» Ставрополь ѢыриIэшт, йоныгъом
и 23-м чыпIэ командаю «Динамо»
IукIэшт.

НэкIубгъор зыгъэхъазырыгъэр
БЗЭШУ Асхъад.

Редактор шыхаIэхэр:

МЭШЛЭКЬО Сайд
ЖЫЛАСЭ Заурбеч
АБЫДЭКЬО
Люсанз

Зхээзыагъэр:

Адыгэ Республикаю лъялкэ
IoFХэмкээ, йоFыб къэралхэм
ашыпсэурэ тильэпкээгъухэм
адыргIэ зэлхынтыгъэхэмкээ ыкIи
къэфар жууцэх, намалхэмкээ и
Комитет
Адрессыр: ур. Крестьянскэр, 236

Зыщаушыхъатыгъэр:

Урыс Федерацюю хэутын IoF-
Хэмкээ, телерадиокэтынхэмкээ ыкIи
зэлхынтыгъэхэмкээ амалхэмкээ и Министер-
ствээ и Темир-Кавказ чыпIэ гээло-
рышил, зираушыхъатыгъэ номерыр
ПИ №ТУ23-00916

Зыышхаутыгъэр:

АО-у «Полиграф-ЮГ»,
385000, къ. Мыекъуапэ,
ур. Первомайскэр, 197.
Телефонхэр: приемэр: 52-16-79, редактор
шыхаIэм итуадзэ —
52-49-44, пшъээзкIыжь зыхырэ
секретарыр — 52-16-77.
E-mail: adygoice@mail.ru

Пчъагъэр:

4150

Индексхэр:

52161

52162

Зак. 1577